

Είναι μικρό γραφικό ξωκλήσι που χρονολογείται στο 900 και βρίσκεται στην περιοχή που παλιά λεγόταν Τοπ Αλτί, ένα χιλιόμετρο Β.Δ. της γέφυρας και αριστερά της εθνικής οδού Άρτας Ιωαννίνων, σχεδόν αθέατο ανάμεσα στους μπαξέδες. Ονομάστηκε έτσι σε αντιδιαστολή προς τον άλλο Άγιο Βασίλειο της πόλης, τον Άγιο Βασίλειο της Αγοράς, όπως λέγεται. Ο ναός για πολλούς αιώνες ήταν ως τη μέση χωμένος στο έδαφος από τις προσχώσεις που προκάλεσαν οι πλημμύρες του Αράχθου, με οδυνηρές συνέπειες κυρίως για το γραπτό του διάκοσμο.

Το 1969 η αρχαιολογική υπηρεσία - με την καθοδήγηση και επίβλεψη του καθηγητή του Πανεπιστημίου Παναγιώτη Βοκοτόπουλου - άρχισε τις εργασίες απομάκρυνσης της επίχωσης και ως το 1972 αποκατέστησε το μνημείο στη σημερινή του μορφή. Η επίχωση είχε γίνει σε τρία στάδια, όπως αποδεικνύεται απ' το γεγονός ότι βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές τρία επάλληλα πλακόστρωτα δάπεδα και δύο διαδοχικές Αγίες Τράπεζες. Με βάση τα ευρήματα αλλά και τα στοιχεία κατασκευής του μνημείου, ο Παν. Βοκοτόπουλος τοποθετεί την ίδρυσή του στο δεύτερο μισό του 9ου αιώνα. Επομένως πρόκειται για ένα απ' τα αρχαιότερα σωσμένα κτίσματα της Βυζαντινής Άρτας πολύ πριν από την ίδρυση του Δεσποτάτου.

Το εξωτερικό του ναού.

Είναι σταυροειδής με τρούλλο, έχει όμως το ξεχωριστό γνώρισμα ότι μόνο αυτός απ' τους ναούς της Άρτας παρουσιάζει ελεύθερο το σχήμα του σταυρού και όχι εγγεγραμμένο σε ορθογώνιο κτίσμα. Ανατολικά καταλήγει σε ημικυκλική κόγχη. Μέχρι το 1969 η κεντρική είσοδος στη δυτική πλευρά έφτανε σχεδόν ως τη στέγη του ναού και ασφαλώς ανοίχτηκε μετά την τελευταία επίχωση. Έτσι χρειάστηκε να ανακατασκευαστεί μεγάλο τμήμα αυτής της πλευράς, αφού με την εκσκαφή βρέθηκε η αρχική θέση της εισόδου στο νάρθηκα. Τότε

έγινε η θύρα, το ξύλινο ανώφλι, το πλίνθινο τοξωτό υπέρθυρο με την οδοντωτή ταινία που το περιβάλλει και το πάνω απ' το υπέρθυρο τμήμα του τοίχου. Το πιο εντυπωσιακό απ' τα εξωτερικά γνωρίσματα αυτού του ναού είναι ο τρούλλος του, επιβλητικός για το δυσανάλογο -σε σύγκριση με το άλλο κτίσμα- ύψος του, αλλά και καλαισθητός χάρη στον κεραμοπλαστικό του διάκοσμο. Στην υψηλή σφενδόνη του (3,05μ. ύψος) βρίσκουμε πλίνθινα πλαίσια και οδοντωτές ταινίες γύρω απ' τα παράθυρα και στο γείσο της στέγης, το μάτι όμως πέφτει κυρίως σε μια κεραμική διακοσμητική ταινία που περιζώνει τον τρούλλο και του προσφέρει όλη την ομορφιά και τη γραφικότητα. στο πλάτος αυτής της ταινίας τοποθετήθηκαν πλίνθοι με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζουν συνεχή τεθλασμένη γραμμή -συνδυασμός πολύ συνηθισμένος σε Ηπειρώτικους ναούς. Η τοιχοποιία του είναι απλή και ακανόνιστη με ανόμοιους λίθους και μικρά κομμάτια πλίνθων, χωρίς κεραμοπλαστική ή άλλη διακόσμηση.

Το εσωτερικό του ναού.

Είναι πολύ περιορισμένος ο χώρος του (8,65 X 5,96 μ.) και περιλαμβάνει τον κυρίως ναό και το νάρθηκα που χωρίζονται με δύο μισογκρεμισμένες παραστάδες. Αυτές οι παραστάδες είναι ό,τι απόμεινε απ' τον αρχικό τοίχο της δυτικής πλευράς του ναού, πριν προστεθεί ο νάρθηκας. Αυτή η πλευρά γκρεμίστηκε για να γίνει το καινούργιο δάπεδο μετά την τελευταία επίχωση. Ολόκληρος ο ναός καλύπτεται εσωτερικά με κυλινδρικούς θόλους. Τέμπλο δεν υπάρχει κι ούτε πρέπει να υπήρχε αρχικά, γιατί δε βρέθηκαν ίχνη του. Γλυπτός διάκοσμος δε σώθηκε, εκτός από μια επιτύμβια στήλη και μισό πεσσίσκο που βρίσκονται στο μουσείο. Έχουμε όμως γραπτή διακόσμηση που -εις πείσμα της υγρασίας και της φθοράς του χρόνου- διατηρήθηκε, έστω και σε κακή κατάσταση. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε ο Π. Βοκοτόπουλος, βρέθηκαν τρία στρώματα τοιχογραφιών, τα οποία δυστυχώς είχαν επικαλυφθεί με αλληπάλληλα επιχρίσματα. Το συνεργείο συντήρησης με πολύ κόπο έφερε στο φως αυτά τα στρώματα, απ' τα οποία τα δύο νεότερα είναι εμφανέστατα σε τμήμα του τοίχου του νότιου σκέλους του σταυρού -αριστερά της κόγχης του. Εικονίζεται εκεί μετωπικός ιεράρχης και στο κάτω απ' αυτόν στρώμα ο Άγιος Βασίλειος με πολυσταύριο φαιλόνιο. Στον απέναντι τοίχο του ίδιου σκέλους εικονίζονται οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη και στην πιο πάνω ζώνη ένα τμήμα από τη Βάπτιση του Χριστού. Τέλος στο δυτικό τοίχο του βόρειου σκέλους εικονίζονται δύο έφιπποι άγιοι. Απόξεση των κονιαμάτων που καλύπτουν τους θόλους, δεν επιχειρήθηκε.

Με βάση στοιχεία τεχνολογίας, το παλαιότερο στρώμα των τοιχογραφιών χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα και κυριότερο δείγμα του είναι η παναγία η Βρεφοκρατούσα στην κόγχη του ιερού. Την ίδια εποχή φιλοτεχνήθηκε το μεγαλύτερο μέρος των τοιχογραφιών που αποκαλύφθηκαν. Στο 16ο αιώνα πρέπει να αναχθεί η ωραία παράσταση του Αγίου Βασιλείου (δεύτερο στρώμα) ενώ η τοιχογραφία του ιεράρχη που καλύπτει μερικώς τον Άγιο Βασίλειο, είναι έργο μέτρου ζωγράφου του 17ου ή 18ου αιώνα

(τρίτο στρώμα).

Για να ολοκληρωθεί η εσωτερική εικόνα του μνημείου προστίθεται ότι κατά τις εργασίες συντήρησης το 1969 έγινε η πλακόστρωση του δαπέδου και η χαμηλή Αγία Τράπεζα. Επίσης κατά τις ανασκαφές βρέθηκαν τάφοι στο βόρειο, το νότιο και το δυτικό σκέλος του σταυρού. Οι τάφοι αποτελούνταν από όρθιες λίθινες πλάκες που περιέκλειναν ακτέριστους νεκρούς.

Μέχρι το 1969 ο Άγιος Βασίλειος της γέφυρας ήταν ένας ναΐσκος μισοθαμένος που κανείς δεν του έδινε σημασία. Σήμερα μετά τη νεκρανάστασή του, το μνημείο πήρε τη θέση του ανάμεσα στα άλλα λαμπρά μνημεία της Βυζαντινής Άρτας, και μάλιστα τιμητική θέση, μια και πρόκειται για ένα απ' τα αρχαιότερα δείγματα της πολιτιστικής της κληρονομιάς.

(Κείμενα και εικόνες από το βιβλίο του Κων/νου Θ. Γιαννέλου «Τα Βυζαντινά Μνημεία της Άρτας»)